

Шолмо эл, порымиз да гим берг!

35-ше (3423) №,
2019 ий 31 август,
шуматкече.

БУДЬ ГОТОВ ЯМДЕ ЛИЙ

1933 ий 1 февраль годсек лектеш.

0+

Икымше сентябрь, икымше урок...

Республикыште
икымше клас-
сыш 9700
угла икшыве
кая.

Марий
Элыште у тунемме
ийыште 79,5 тўжем йоча
парт коклаш шинчеш.

Шыжын икымше кечынже пўртўс мемнам шўртнў лышташыж дене куандара, а школ йынгырын сылне йўкшў йоча-влакым парт коклашке веранаш шижтара. Мемнан пашаенна Елена Ивановалан икымше сентябрь – куанле кече. Артём эргыже Йошкар-Оласе 24-ше номеран школыш икымше классыш кая. Настя ўдыржў Морко район Коркатово лицейын индешымше классышкыже вончен. Тений тудлан кугыжаныш экзаменым, ОГЭ-м, кучыман. Первоклассник Артём 1 сентябрьым пеш вуча. Ранецым шукертак поген: ручкам, карандашым, тетрадьым, альбомым, книгам да молымат оптен. Кажне кечын терга, луктеш да мўнгеш пышта – тунар школыш кайынеже. Теве доска ончылно шогаш ончылгочак тунемеш. Ончалза, икмынар шомакым шке гыч возен.

– Настя, чыла чын возенам? Авай изиш гына полшыш, – йодо акаж деч.

– Чын! Молодец улыда!

– Ура-а-а! – куанымыж дене кычкырале Артём.

– Школыш каяш ямде улат, эргым, – моктал-тыш аваже. Тудо Артёмлан почеламутым сералтыш.

Чыла тунемше-влаклан «визытан» ден «нылытан» отметкылам налаш, у деч у сенымашым тыланена.

Х.АЛЕКСАНДРОВА.

Машина ошма чонгаште
Ынде кошо шентелан.

Тўналат тый парт коклаште
Шанче нурым куралаш.

Е.ИВАНОВА.

У тунемме ий дене!

Йоча-влак, 2019-2020 тунемме ийыште тендам вашталтыш-влак вучат.

Тений 5-11 класслаште **кокимшо йот йылмым** тунемаш тўналгыт.

«**Шахмат**» предметым чыла школыш шындарат. Ты дисциплинылан 1-ше классыште арнялан 1 шагат ойыралтеш, а 2-4-ше класслаште – арняште 2 шагат.

У тунемме ийыште «**Культурные нормативы**

для школьников» пилотный проектым шындараш тўналгыт. Йоча-влак, тўвыра мероприятийлашке миен толмекышт, тидын нерген дневникыш возышаш улыт. Пилотный проектыш Татарстан, Коми республика, Ставрополь край, Саратов, Ярославль, Новосибирск, Тула, Пенза область-влак логалыныт.

Ятыр вашталтышлан кўра школлаште йоча-влак **куд кече** тунемаш тўналгыт.

сото телефоним кучылташ чарен кертыт. Ача-ава дене кылым ышташ вес йўным шонен муыт. Мутлан, ўстембалне дежурный телефон лиш.

У р о -
к ы ш т о

Йоча-влак, школыш каяш ямде улыда? Те веле огыл, кугыен-влакат у тунемме ийлан кузе ямдылалтмыштым тергат. Кушкыжмын Национальный президент школ-интернатыште туныктышо-влакын августысо конференцийышт эртен. Марий Эл Вуйлатыше Александр Александрович Евстифеев погынышо-влакым саламлен. Тудын ойлымыж гыч теве мо пале лийын.

✓ Шинчымашым пуышо организацийлашке 69 автобусым кондымо. Эше 41 школ автобус толшаш.

✓ Йошкар-Олаште да Волжскышто школ-влак, кум йочасад чоналттыт. Ньюгавлаклан 320 вер ешаралтеш.

Козьмодемьянск лицейыште химийым туныктышо А.Малежиналан «Марий Эл Республикын калык туныктышыжо» чаплўмым пуымо.

Пагалыме тунемше ден студент-влак! Пагалыме ача-ава да туныктышо-влак!

1 сентябрь – куанле событий, палыме лиймаш, сенгымаш да сеналтмаш-влак дене темше тўналгыш. Чыла тиде айдемылан шинчымашым, шергакан илыш опытым пуа, шкевуя пашам ышташ, кызытсе илышлан да ончыкылыклан ямдылалташ туныкта. Шинчымаш кечын школ лондемим икымше гана вончышо-влак поснак тургыжланат. Тений икымше классыш 9700 йоча кая. Тиде кече дене йоча ден ача-ава-влакым шокшын саламлем. Школ пагыт – кажне айдемылан мондалтдыме жап. Тек нине ий-влак эн онгай да волгыдо лийыт.

10 тўжем угла тунемшылан у тунемме ий пытаргыш лиш. Мемнан выпускникна-влак профессионалым ойырымаште чын ошкылым ыштат да грамотный, шўм-чон дене поян, Российын чын патриотшо лийыт манын ўшанем.

Шинчымаш кече – кугыжаныш пайрем. Кушкын толшо тукымлан качественный образованийым пуаш – республикысе правительствын эн тўн сомылжо. Марий Элыште йочасад, школ-влакым чонымаште да уэмдыме шотышто кугу паша ышталтеш, тунемме тўнежлаште материально-технический базе саемдалтеш.

Чылалан пенгыде тазалыкым, тунемаш, у сенгымашым тыланем!

Марий Эл Республике Вуйлатыше А.А.ЕВСТИФЕЕВ.

«Демография» нацпроект дене келшышын, республикыштына «Спорт – норма жизни» федерал проект шукталтеш. Тыге Йошкар-Ола воктенысе Семёновка селаште у физкультур да тазалыкым пенгыдемдыше комплекс почылтеш. Олимпийский резерв училище пелен площадкым ышташ тўналме.

Тений 25 гыч 28 октябрь марте «Сказка приходит в твой дом» V Всероссийский фестиваль эрташ тўналеш. Тышке любительский еш театр-влакым ушнаш ўжыт. Проект нерген www.semja-teatr.ru ссылке дене пален налын кертыда.

Республикысе театр-влак йоча-влаклан пўлекым ямдыленыт. 1 сентябрьыште Республикысе курчак театрыште «Про волка, козу и козлят» спектаклым ончыктат, а Марий самырык театр 2 сентябрьыште «Недоросль» комедийым темла.

ЛУЙ МОДМО ВЕР

СОВЕТСКИЙ РАЙОН

Сылне КОДАМ

Ялемым чот мый йоратем,
Вет тудо мыйын шўм-чонем.
Мый тыште шочын-кушкынам
Да илыш вийым погенам.
Молан ялемым йоратем?
Тый тўткын колышт, йолташем.
Эре сурт-влакым тўзатат,
Пашашке кумылын вашкат.
Мый школ йолгорнышко лектам.
«Мардеж, йўкетым пу!» – манам.
Мый тале да ушан лийнем,
Таза, яндар чонан кушнем.
Кушкам гын, шочмо ялышкем
Мый сылне тўсым пуртынем.
Тек ялыш толшо-влак ойлат:
– Эх, сылне лийын Кодамжат!

Валя КУШАКОВА.

«Советский
муниципал район»
администрацийым
А.А.ТРУДИНОВ
вуйлата.

Советский
район 1392,45 квад-
ратный километрым
айла.

Тачысе
кечын 29
тўжем угла
ен ила.

Чылаже
ял шотан 7
илем, 141
ял, села,
посёлко уло.

Тыште шуко талантан ег шочын-кушкын: поэт,
РСФСР-ын сулло туныктышыжо В.Рожкин, Марий АССР-
ын калык писательже А.Крупняков, филологий шанче кан-
дидат И.С.Иванов, поэт, журналист Н.Кожаев, РСФСР-ын
да МАССР-ын калык артистше В.Бурлаков, артист
Ф.Лебедев, Марий АССР-ын калык артистше И.Никитин,
филологий шанче доктор И.Галкин, поэт-влак В.Попов,
В.Комаров, Марий Элысе тўвыра министрын алмаштышыже-
влак Г.Ширяева ден М.Матвеев да молат.

КӖРДЫМУЧАШ, кугешем!

Мый КӖрдымучаш ялыште
шочынам. КӖрдем энгер кум
памаш гыч тўналеш. Кум
памаш ушнымаште ялем вер-
ланен. Тудо кугужак огыл,
иктаж коло угла пӖрт уло.
1780 ийыште яллан негызым
пыштыме. Ожно кевыт, кок
вакш, тўналтыш школ, кни-
гагудо, имне вўта, ушкал
ферме лийыныт. Кызыт ни-
мо кодын огыл. Кужу жап
туныктышылан, школ дирек-
торлан Вера Шуматовна
Сандакова ыштен. Кызыт ту-
до сулен налме канышыште.

Тыште пашам йоратыше
калык ила. Кажнын пӖртшӖ
воктене пушенге, пеледыш,
вондер-влак кушкыт. Мўкшым,
вольыкым ончат, а пакчаштышт
саскам, емыжым куштат.
Ялем воктене пасу, чодыра,
кугу плотина улыт. Тораште
Шукшан энгер йоген кая.

КӖрдымучашыште ончыкыжым
остановкым ышташ шонат.
Асфальт уке, но ялыш
пурымаште корным ўмаште
тӖрленыт. Школ укелан кӖра
тунемаш академик Л.И.Ожиганов
лўмеш Орша тўн школыш
коштына. Мемнам кажне
кечын автобус дене шупшык-
тат. Илен-толын, асфальт
да газ пуч лийыт манын,
ял калык чот ўшана.

Ўмаште ме Марий Орша
ялыште пӖртым налынна. Ача-
авам, Настя шўжарем да Ваня
шольым дене пырля илена,
ковам деке КӖрдымучашыш
чўчкыдын коштына.

Софья ЧЕМЕКОВА.

КӖрдымучаш ял воктене
Орша, Марий Орша, Жиган,
Захарята, Вершинята, Березята
ял-влак верланеныт. Суас лук
уло. Легенде почеш, ожно суас
сатум ужалкален коштын,
тудым осал ег-влак авыреныт
да тышан пуштыныт. Сандене
коремым Суас лук манаш
тўналыныт.

Тек пеледеш УРГАШ

Кажне ег шке шочмо-кушмо
вержым мокта. Мый Ургаш
посёлкышто илем. Илемнам
сылне пӖртўс, у оралте-влак
сӖрастарат. Ургаш лицейын
чапше чот шарлен. Мыят
тиде лицейышке тунемаш
коштам. Тыште келге шинчы-
машым погаш чыла йӖн уло,
ит Ӗркәне веле. Марий йыл-
мым туныктышо Роза Юрьевна
Яншитова шочмо кундемнам
йӖраташ, аралаш, калыкым
пагалаш кумыланда. Советский
район тек умбакыжат пеле-
деш да тўзлана.

Вика ПАВЛОВА.

Йоча искусство школ – усталык полат

Йоча
музык школым 1963 ий августышто почмо. Тудо У Торьял йоча музык школын филиалжылан шотлалтын. Ик ий гыч посна школыш савырнен.

Икымше
вуйлатыше да преподаватель Леонид Ильич Николаев лийын. 10 йоча баян дене, а 1 йоча фортепиано дене шоктен.

1966 ийыште школым Юрий Михайлович Шишкин вуйлаташ тўналын. У зданийыш кусненыт. Йоча-влакым 9 тўрлө семўзгар дене шокташ туныкненыт.

1972 ийыште духовой семўзгар дене шоктышо отделений почылтын. Икымше преподаватель Григорий Алексеевич Эшполдин (гобой) лийын.

1990 ий гыч – Йоча искусство школ.

Директорлан ыштеныт: А.М.Ямщикова, Л.И.Кислицын, В.Г.Данилов, Л.Е.Лаптева. 2016 ий гыч Г.Н.Рябчикова вуйлата.

Ик жаплан шоналтыза: мурышо, куштышо, тўр-лө семўзгар дене сылне семым лукшо йоча-влак огыт лий гын, тўня кушко савырна? Шўм-чоным куандарышыже мо лиеш? Шоналташат лўдыкшө. Йочан мастарлыкше улогын, тудлан корным почса. Ик йонжө – Йоча искусство школ.

Ик тыгай школ Советский посёлкышто верланен. Директоржо Г.Н.РЯБЧИКОВА дене мутланена.

– Йоча искусство школ Советский посёлкысо ик кугу тўвыра да эстетике рўдерлан шотлалтеш. Тачысе кечын школыш 302 ўдыр-рвезе коштеш, кажныже сымыктыш тўняш тўналыш ошкылым ышта. Музык классым Солнечный, Алексеевский да Вечын селалаште почмо.

– Галина Николаевна, школыштыда 4 отделений уло. Могай пөлка-влак, айста палымым ыштена.

– Калык отделенийыш 32 йоча коштеш, тыште баян, аккордеон, домра, балалайке, гитаре дене шокташ тунемыт. Художественно-хореографий отделений эн кугу: 112 ўдыр-рвезе классический, кызытсе бальный, калык куштымаш мастарлыкым налыт. «Жемчужина» ансамбльна (вуйлатыше-влак – Н.Г.Олюнина ден Я.А.Жилкина) кеч-могай кугу концертым але мероприятийым сўрастара.

Струнно-смычковый отделений пеш виан, самырык скрипач-влак «АККОРД» ансамбльыш чумыргеныт. Нунын преподавательышт

Т.И.Анисимова, концертмейстерышт – Л.С.Алексеева. Фортепиано, теорий да хор отделенийыште 44 йоча тунемеш. Йоча хорым ятыр жап О.В.Якаева, вара А.В.Горшунова вуйлатеныт.

– Тунемшыда-влак *Всемирный хорышто мурат мо?*

– Орхан Алиев, Юлия Васильева, Юлия Иванова, Анна Лаптева, Мария Мамаева, Анна Моковеева, Вероника Овчинникова, Дарья Пономарёва, Екатерина

Смышляева, Диана ден Рузиля Файзрахмановамыт кугу хор составыш логалыныт. Нунылан да преподавательышт-влаклан Марий Эл Вуйлатышын таумутшым кучыктым.

– Грамотный музыкантым, танцорым, художникым куштымаште преподаватель-влак кугу пашам шуктат.

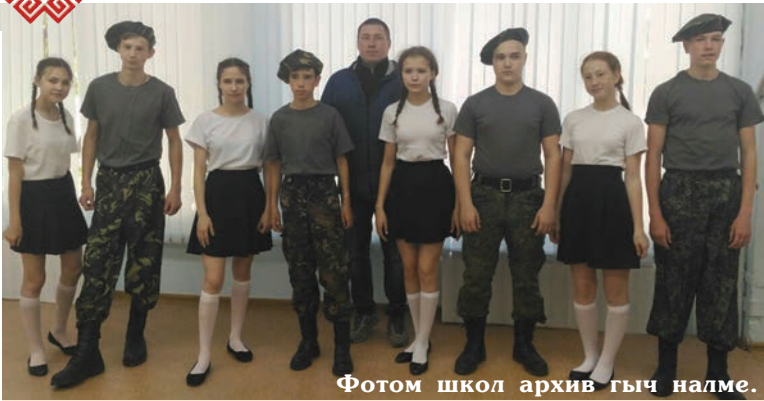
– Чылаже 21 преподаватель тырша. Нунын кокла гыч коктын – И.А.Козырев дене Л.Е.Лаптева – Марий Эл Республикысе тўвыран сулло пашаенже лўмым нумалыт. Нунын туныктым мастар йоча-влак шуко-шуко конкурсышто сенгышыш лектыныт.

– Тений школдам тунем пытарыше-влак кокла гыч сымыктыш корным ойырен налыныт?

– И.С.Палантай лўмеш культур да искусство колледжыш Мария Иванова ден Ксения Зотина тунемаш пуреныт. Гжельский кугыжаныш университетыште Мария Филина ден Анастасия Смирнова тунемаш тўналыт.

Лаштыкым Л.СЕМЕНОВА ямдылен.

Фотом школ архив гыч налме.

Тений Вечын школышто 8 «А» классыште тунемше-влак «Президентские состязания» всероссийский спорт тагасымаште Советский районын чапшым республике кўкшытышто араленыт. Мемнан школын «Кеды» командыже той медальым сенен налын. Ёдыр-рвезе-влак ныл конкурс гыч кокытыштыжо (теорий да усталык) икымше лийыныт. Нуным тренер Андрей Аркадьевич Васильев ямдылен.

А.КУДРЯВЦЕВА, класс вуйлатыше.

Сенгымаш:

Вечын школышто биологийым тунуктышо, школ лесничествын вуйлатышыже **Л. В. К у к а р е в а** «Учитель года-2019» республикысе конкурсышто сенен. Людмила Витальевна Марий Элын чапшым Грозный олаште аралаш тўналеш.

Синквейн

Школ
Ару, волгыдо, кугу.
Вашлиеш, тунукта, ужата.
«Визытаным» чылан налына.
Ильш.
Ваня РЕПИН.
Өрша.

Н.М.ИВАНОВА, Образований да самырык-влакын пашашт шотышто пўлкам вуйлатыше:

– Кеч-могай тунемме тўнеж – йоча да кугуен-влакым ушышо тўня. Йочалан школышто, йочасадыште, ешартыш шинчымашым пуышо учрежденийыште лўдыкшыдым, йўнан лийже, тудо школыш куанен кайже манын, мыланна кыртмен пашам ыштыман. Ончылно – у тунемме ий. Тазалыкым, еш пиалым тыланем. Корныштыда поро айдеме, тауштышо ача-ава-влакым гына вашлийза.

Советский районьшто шинчымашым пуышо 17 тўнеж (учреждений) уло. Тышечын: 7 кыдалаш, 5 тўн, 2 тўналтыш, кастене тунемме ик школ да кок кугуыжаныш учреждений.

Чылаже 2769 йоча тунемеш.

14 йочасадыш 1633 ньога коштеш.

Тунуктымо пашаште 877 ег тырша, йочасадаштыте – 150.

Тений школыш ик самырык специалист толын.

Ужар илем

Советский районьсо школ лесничествым 1995 ийыште почмо. Кызыт Ронго школ пеленысе лесничестве «Лисёнок» маналтеш. Тушко 22 йоча ушнен. Лесничествым школышто биологийым да химийым тунуктышо Л.В.Жданова вуйлата. «Йоча-влак пўртўсым шымлат, пушенгым шындат. Самырык чодыра орол-шамыч изинек ончыкылык илышлан моткоч кўлешан опытым погат», – ойла Любовь Витальевна.

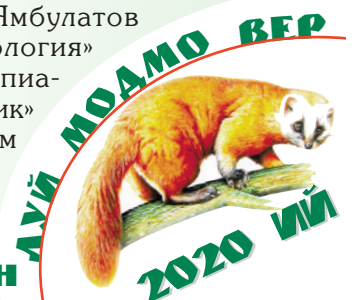
Тачысе кечылан йоча-влак вич гектар утла кумдыкышто пушенгым шынденыт, ныл гектар чодырам эрыктеныт. Кок питомникым почыныт, школышто олма садым куштеныт. Чодырам аралыме нерген 10 аншлагым шогалтеныт, 354 газетым да 1000 утла листовкым луктыныт.

Школ лесничестве
Республикысе опорно-ресурсный площадкылан шотлалтеш.

Йоча-влак шымлымаш пашашт дене тўрлў конкурсышто ончыл верыште улыт. Андрей Ямбулатов ден Иван Ждановым поснак палемдыме шуэш. «Подрост» всероссийский конкурсышто кодшо тунемме ийыште Иван Жданов «Лесоведение и лесоводство» номинацийыште сенышыш лектын. Тиде конкурсым Чодыра озанлыкын федерал агентствыже Йоча экологий да биологий федерал рўдер дене пырля ий еда эртара. Тений тудо Моско воктенысе «Солнечная Поляна» пансионатыште лийын. Андрей Ямбулатов «Практическая экология» республикысе олимпиадыште «Лучший практик» номинацийыште диплом дене палемдалтын.

Е.ИВАНОВА.

Шочмо йылме – поянлык

2019 | МЕЖДУНАРОДНЫЙ ГОД
ЯЗЫКОВ КОРЕННЫХ НАРОДОВ

Рушла кутырышо йоча-влак марий йылмым школышто кузе тунемыт? Туныктышо-влак туныктымо пашаштышт могай йоным кучылтыт? Тидын нерген **Михайловка кыдалаш школышто** лу ий марий йылмым туныктышо, кызыт директорын алмаштышыжлан тыршыше **Эльвира Григорьевна СТЕПАНОВА**

каласкала:

– Школыштына 101 тунемше уло. Марий йылмым кокымшо класс гыч кугыжаныш йылме семын тунемыт. Тўналгыш класслаште Светлана Николаевна Иванова, а кугурак класслаште Любовь Геннадьевна Таланцева туныктат. Школышто утларакше марий йоча-влак улыт гынат, марла шагалын кутырат. Садлан урокышто марла кутырымылан кугу тўткыш ойыралтеш. Урок арняште ик гана веле, тудо онгайын, пайдалын эртыже

м а н ы н ,
туныктышо-
влак тўрлў
й ۆ н ы м
к у ч ы л т ы т .
Верысе мате-
риалым шым-
лат, кундем-
нан талешкы-
же-влак дене
вашлийыт.
Ш к о л ы ш т о
ш о ч м о й ы л -

Фотом школ архив гыч налме.

Арале, переге, йўрате

мылан пўлеклалтше арням ий еда палемдена. Йоча-влак марла сочиненийым возат, почеламутым лудыт, марий калык кочкышым кондат. Куанен каласыме шуэш: 32 ий пашам ыштыме жапыште йоча деч «Марий йылмым тунеммем огеш шу, урокыш ом кай» манме колалтын огыл. Тиде эн

ончыч туныктышын пашам тыршен ыштымыжым ончыкта. Марий йылмым школышто веле тунемын, мутат уке, сайын кутыраш от тунем. Ялыште илыше коча-кова-влак, уныкада дене лач марла мутланыза, тек йоча-влак шочмо йылмын кўлешлыкшым шижын кушкыт.

Авторын фотожо

Шочмо йылмын сылнылыкшым келгырак умылаш марий йылмым туныктышо Зинаида Александровна Волкова туныкта.

Лудаш йўрата

Люба Кукарева Ёшнур кыдалаш школышто тунемеш. 11-ше классыш вончен. Марий писатель, поэт-влакын илыш-корныштым сайын пала. С.Чавайнын, М.Шкетанын, В.Колумбын возымыштым куанен лудеш. Йўратыме произведенийже – Н.Ильяковын «Опак Микита» поэмыже.

– Молан лач «Опак Микита»? – йодым.

– Тиде поэме кужу исторический жапым авалтен. Автор йорло икшывын илыш-корныжым, кўргў шонымашыжым раш почын пуэн. Лудмем годым ожнысо илыш шинча ончыл-нем раш сўретлалтын. Герой дене пырля шкеат ойгыренам, куаненам. Садлан, очыни, эн йўратыме произведенийышкем савырнен, – оила Люба.

Лаштыкым
Е.ИВАНОВА
ямдылен.

Советский посёлкысо 2-шо номеран школышто тунемше-влак Даша Смирнова ден Алёна Никитина марий улмышт дене кугешнат. «Ме марий улына, ешыште марла кутырена», – ойлат. Алёна шочмо (кугыжаныш) йылме дене районысо олимпиадыште сенгыше радамыш лектын. Даша марий поэт-влакын возымо почеламутыштым лудаш йўрата. В.Рожкин лудмаште икымше верыш лектын. Марий йылме деке ўдыр-влакым туныктышышт Жанна Яновна Ялкаева ш ў м а н д а .

СОВЕТСКИЙ РАЙОН

Фотом еш архив гыч налме.

Кукмарий кундем-се Шуймучаш ялыште илыше Р.С.Зайцева (снимкыште) тошто марий вургемым да тўрым уэмден тўрла, шкешотан еш тоштерым чумыра.

Еш тоштерым чумыра

– Римма Степановна, тыгай шонь-маш кунам да кузе шочын?

– Шоньмаш ныл ий ончыч шочын.

Школ годсек тоштерлан шўман улам. Моло музей-влаклан экспонатым муаш полшен шогенам. Икана клатым эрыктенна, пелашем тошто вургем-влакым посна ойыркален сакалтен. Ончалаш пурышым – тоштерла чучын колтыш. Ковам нине арвер-влакым кудалташ пуэн огыл. «Тымарте аралалтын гын, молан умбакыже аралаш огыл?» – шке семынем шоналтышым.

– Тошто марий вургем ден тўрлө ўзгарым кушто муыда?

– Шукыжым родо-влак пуат. Ачам

(Виногоров) тукум гыч ятыр шовычым конден пуэныт. Лектын коштмо годым киндерке солыкым, вуйвыштырым палыме ег-влак пөлекленит. Шуко ий эртымек, ковамын илыме верыште вургемым муынам. Киров кундем гыч родо-влак конден пуэныт. Лыжгаен пыгыше вургемат логалеш. Звенигово, Волжский, Советский, Курыкмарий районла, Киров кун-

демлаште погымо вургем-влак улыт. Кугезе ковам деч кодшо, 100 утла ий ончыч ургымо тувырым кызытат чиен коштам.

– Тошто марий вургемым да тўрым шке уэм-деда але мастар польшка-лыше-влак улыт?

– Самырык кидмастар Сергей Милютин деч уэмдаш, саемдаш польшым йодам. Тудо кидшолым, шымакшын шинчыран йолважым ачалаш полшен. Шукыжым шке шинчылтам. Антикварный кевытыште ший оксам налам, уэмдем. Марий тўр нерген келгынже ом пале, но изин-изин шымлем.

Х.АЛЕКСАНДРОВА мутланен.

– Шымакшым мый сакральный арверлан шотлем. Шымакшыште – сандалыкын мунлыкшо (мудрость).

ТАУМ ОЙЛЕНА

«Ямде лий» газет дене пенгыде кылым кучыммылан, йоча-влакым сылнымут паша деке шўмандымылан, юнкор радамнам шукемдаш польшымыштан пагалыме тунуктышо-влаклан кугу таум ойлена:

Зоя Александровна БЕЛЯЕВАЛАН –

Кодам кыдалаш школ,

Роза Геннадьевна АНТРОПОВАЛАН –

Ўрша тўн школ,

Татьяна Николаевна РЯБИНИАЛАН –

Кукмарий тўн школ,

Светлана Петровна КОМАРОВАЛАН –

Кужмарий кыдалаш школ.

Кундыштўр ер.

Ерын лўмжө кок мут гыч шога: «Кундыш» + «тўр». Кундыш энгер воктен верланыше ер. Калыкын ойлымыж почеш, тушто вўдўдыр-влак илат. Нуно ком чот йўратен шындат, нунын деке лектыт.

Легенде

Кожласола.

Легенде почеш, Юл сергыч Ваня лўман рвезе кугыжаныш

армийыш нангайыме дечын шылын, ўдыржө дене Ронго вельыш куржыныт. Чодыраште, Кўржа энгер воктене, илаш кодыныт. Тиде верышкак Кунтым лўман пўрєен ешыж дене толын лектын. Тудо чонгаташте пўртым шынден. Олык лапыште Пуштым лўман марий верланен. Кум еш ик ял семын пырля илаш тўналыныт. Яллан Кожласола лўмым пуэныт.

Кундемын ўдыржө

Светлана АЛЕКСАНДРОВА, М.Шкетан лўмеш Марий национальный драмтеатрын артисткаже:

– Йоча жапем Кужмара селаште эртен. Мутат уке, тиде эн шерге пагыт. Родо-тукумем

тыште ила. Авам ден ачамлан эн кугу таум ойлымем шуэш. Авам Елена Николаевна – Кужмара школын тунуктышыжо. Ачам Анатолий Иванович ўмыржө мучко колхозышто тырша.

Советский посёл-кысо краеведений тоштерым 1995 ий 5 ноябрьыште почмо. Тудлан Э.М.Ивановын лўмжым пуымо. Музейым чумырымашке журналист, краевед Энсай Макарович Иванов надырым пыштен. Тоштерыште шым зал уло: районын историйже, этнографий, историй да технике, историй да предприятий, пўртўс, воинский чап зал да кресаньык паша ўзгар. Кажне залын – шке историйже. 6700 утла экспонат аралалтеш. Кызыт Е.Г.Иванова вуйлата.

Ныл ий жапыште (2013, 2015, 2017, 2919 ийла) 153 тунемше эллан служитлаш товатмутым пуэн. Эше 23 ўдыр-рвезе кодшо тунемме ийын кадет лўмым налын. Кызыт школышто кум кадет класс уло. Кадет-влак республикыште веле огыл, тыгак всероссийский конкурслаште, слётлаште патырлыкыштым ончыклат. Оренбургышто эртыше «Зарница Поволжья» военно-патриотический модмаште, Анапыште, Москошто эртаралтше МВД-н слётлаштыже республикын чапшым арален.

Кугешнена

Фотом школ архив гыч налме.

Чап кагаз, диплом дене палемдалтыныт. 2019 ийыште кадет классым 27 йоча тунем лектын. Чыланат кўкшў тунемме заведенийлаш пуреныт. 103 тунемше «Юнармий» радамаш ушнен.

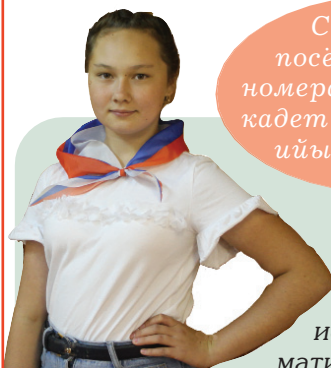
Р.А.БОГОМОЛОВА,
туныктышо.

Сенгымашым лишемден

Марий рвезе каен сарыш
Шочмо элым аралаш.
Ир тушманым кошартен,
Угыч мўнгў пўртылаш.
Шуко гана кодын тудо
Қолымаш дечын утлен.
Йол йымалне йўлен шудо,
Шем пыл кечым петырен.
Тыште-тушто пудешталтын,
Тул йўр кўшычын йоген.
Сарын могай шучко лиймым
Тушто лийше вел пален.
Мланде мушкылтын вўр дене,
Шортын-урмыжын, чытен,
Марий рвезым аза семын
Онышко ўндап пыштен.
Марий калык, тыйын эргыч
Сенгымашым лишемден.
Қызытат садлан касвел гыч
Йўр пыл толеш кўдыртен.
Шарныкта мыланна сарым,
Тале марий рвезымат,
Шўмыштына коден палым,
Нигунам ок керт мондалт!

Р.А.СМОЛЕНЦЕВА.

Ўрша.

Советский
посёлкысо 3-шо
номеран школышто
кадет классым 2008
ийыште почмо.

«Спорт дене кылым кучет гын, физкультур, историй, математик, руш йылме предмет-влакым йўратет гын, кадет классыште тунемын кертат», – оила Анжела Романова. Тудо кудымшо классым чыла «визытанлан» тунем пытарен. У тунемме ийын кадет классыште келге шинчымашым налаш шона. Кадет-влакын мотор формышт, пентгыде дисциплинан улмышт ўдырлан келша.

Е.ИВАНОВА.

Кочам

Кугезе кочам Григорий Васильевич Радиков Кугу Ачамланде сарыште разведчик лийын. «За боевые заслуги» медаль дене палемдалтын. Ик кредалмаш годым сусырген. Тудо госпитальыште кужу жап эмлалтын. Сар пытымеш Уралысе военный заводым оролен. Ольга ковам дене шым икшывым ончен куштеныт. Кочамым эре шарнем.

**Марина
КАРАВАЕВА.**

Кельмаксола.

**2020 ий –
Сенгымашлан
75 ий.**

**Громов
Алексей
Николаевич**
Кугу

Ачамланде сарын участникше. 1943 ий 28 сентябрьыште

Днепр энерын пурла серышкыже взвод дене эн

ончыч вончен, командованийым шке ўмбакаше налын. Тушман ваштареш шогалын, лўддымылыкшым ончыктен. 1944 ий 15 январьыште лейтенант А.Н.Громовлан Совет Союз Герой лўмым пуымо. Ленин орден да «Шўртньо шўдыр» медаль дене палемдалтын.

Советский посёлкысо урем лўмжым нумалеш. Шочмо Кукмарий ялысе пўртшў пырдыжеш мемориал онам пижыктыме. Лўмешыже аллея уло, ече дене таңасымаш эртаралтеш.

СОВЕТСКИЙ РАЙОН

Ўрша школын тунемшыже да туныктышыжо-влак «Курымашлык полк» акция годым. 2019 ий.

СЫЛНЫМУТ изолык

3-шо номеран школышто тунемам. Тушто эн поро да тыматле туныктышо-влак пашам ыштат. Пырля тунемме йолташем-влак, икымше туныктышем Загайнова Ирина Евгеньевна – чылан мыланем шерге улыт.

илат. Кочам Сергей Герасимович Басов Кукмарий клубын икымше вуйлатышыже лийын. Сулен налме канышыш лекмешкыже, «Красный Октябрь» колхозышто автомеханиклан пашам ыштен. Ковам Анисия Иосифовна Басова верысе школышто поварлан тыршен. Шочмо верем дене кугешнем.

Аня ЯМИДАНОВА.

Лишыл вер

Мый Советский посёлкышто илем. Тыште пеш ару. Мотор пеледыш да пушенге-влак шинчам куандарат. Н.Семенов лумеш пеш чапле сквер уло. Мый «Звезда» ФОК-ышко бассейныш йуштылаш коштам. Йоратыме ковам ден кочам тиде районысо Кукмарий ялыште

Мый Кодам
гычын улам,
Тыште шочын-кушкынам.
Сылнымутым йоратем,
Шочмо йылме – йолташем,
Тудо мыйын ушыштем.
Поро шұлышым шавен
Туныкта чылаланат,
Луктеш калык коклашкат.
Теве сценышке лектам,
Залыш тўткын ончалам.
Кушталтем да муралтем,
Тендан чоным кандарем.
Мыскара ден калыкем,
Ой, кузе чот воштылтем!
Шонго лийын ончалам,
«Я те дам эше!» – манам.
Сылнымут илаш полша,
Сцене чоным кандара.
Изирак улам гынат,
Палынем чылажымат.
Тыгеракын мый илем,
Калыкем куандарем.
Кажне кечын мый кушкам,
Сай айдемышке лектам!

Дима КУШАКОВ.

Кельмаксола кыдалаш шко:

Школ завуч Т.А.Эскаеван
ойжо почеш, тений 1-ше классыш

9 йоча толеш. Чылаже 105 тунемше парт коклашке шинчеш.

Биолог А.Н.Расолован вуйлатымышж почеш ончен куштымо мотор пеледыш-влак школ йыр пелед шогалыныт.

Шуарсола ялем, моторем!

Кушеч тўналеш шочмо эл? Мемнан элыште илыше кажне ен тиде йодышлан вашмутым ик семынак пуа, шонем. Кажныжлан шочмо эл шочмо-кушмо сурт гыч тўналеш. Кажныже шке шочмо кундемжым нимо деч чот йората, пагала, мокталтыде ок чыте.

Мыят шке ялем нерген кугешнен ойлем. Садеран, сылне кайык йўкан Шуарсола ялем Йошкар-Ола деч тораште огыл верланен. Ик могырым Медведево район, вес могырым Оршанке район-влакын ушнымашкышт логалеш. Ял воктеч Шуар энер йоген эрта, Изи Какшаныш ушнаш вашка. Шочмо верем кеч-могай жапыште мотор. Поснак кенеж тўналтыште, кайыкын сылне мурыжым колыштын, куанен от тем. Тунам ушышкем С.Г.Чавайнын «Ото» почеламутшо толын пура, кумылем эше нўлталтеш.

Дана АКТАНАЕВА.

Шочмо Кельмаксола ялемым нигогай поянлык алмаштен огеш керт. Кугу лиймекем, кеч-кушко торашке каем гынат, ава гай лишыл шочмо ялемым ом мондо. Тудым эре йораташ, курымешлан чонымш пурышо мотор пўртўсшым шарнаш тўналам. Тек тудо эше моторештеш, уэмеш, тўзлана.

Аня ПЕРМЯКОВА.

Авам Римма Александровна школыштына руш йылме ден литературым туныкта. Тунемме жапыште кас еда уроклан ямдылалтеш, тетрадьым терга. Тунемшыже-влак экзаменым сайын кучышт манын, эре тургыжлана.

Даша ЗАГАЙНОВА.

Писын эртен кайыш

Кенеж

каникул моткоч писын, чылт ик кече гай эртен кайыш. Икмыняр кече веле канаш кодо. Канышемым шочмо Экесола ялыште эртарышым. Ялыште сай. Юж яндар, кайык-влакын мурыштым колыштатат, концертыш логалметла чучеш. Кенежым паша шуко. Телылан шудым ямдылаш, йырангыште шўкшудым сомылаш, вўдым шаваш полшенам. Тылеч посна пакчасе саскам погенам, тамле компот ден вареным ыштенна. Йолташ-влак дене модынна, жапым веселан эртаренна. Ынде школыш каяш ямдылалтына.

Миша РЯБЧИКОВ.

Ўшнўр.

СОВЕТСКИЙ РАЙОН

ЛУЙ МАРИЙ ЭЛ
МУАМО ВЕР
2020 ИЙ

Шоналтена мо?

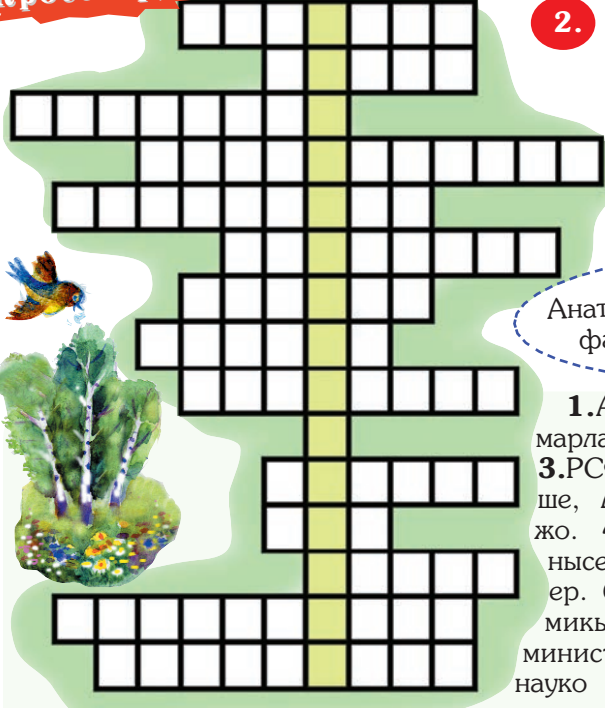
Советский район нерген

Ребус

1.

Кроссворд

2.

3.

ПАСУ
(синоним)

Писатель Анатолий Айзенвортын чын фамилийжым палыза.

В.Я.Рожкинын (1914 ийыште Кужыл Кодам ялыште шочын) почеламутшо-влакын лумымштым возыза.

- _____ куэже
- _____ Йыванлан
- _____ кас
- _____ марш
- _____ вашлиймаш
- _____ чодыраште
- _____ лонгаште
- _____ ден ўыра

кын авторжо. 9. Марий Эл Республикын калык артисткыже Зоя Берникован шочмо ялже. 10. Ёлыл Кукмарий ял гыч Совет Союз Герой. 11. В.Рожкинын почеламут сборникше. 12. «... – писательын оружийже» (И.С.Галкин). 13. Лумло артистын илыш-корныжлан пөлеклалтше «... кужу мурыжо» книга. 14. Кызытсе марий мурызо. Колыгудо ял гыч.

Вашмут:

Боевой; Элнет; Чавайнын; Пеледыш; Осмин; Лев; Вашлий-маш; Советский Шок-район гоч йоген шо. эртыше энгер-влакым кычал муза.

Тест

1. Аркадий Крупняков могай ийыште шочын?
А) 1919 ий; Б) 1923 ий;
В) 1928 ий; Г) 1915 ий.
2. Могай школышто тунемын?
А) Ронго; Б) Кельмаксола;
В) Орша; Г) Михайловка.
3. Писательын почеламутшо икымше гана могай газетыште (журналыште) савыкталтын?
А) «Социализм корно»; Б) «Марий коммуна»;
В) «У вий»; Г) «Ончыко».
4. Аркадий Степанович «Марш Акпарса» романым могай ийыште возен?
А) 1961 ий; Б) 1972 ий; В) 1965 ий; Г) 1983 ий.
5. «Гусляры» трилогийыш могай роман-влак пуреныт:
А) «Москва-Матушка»;
Б) «Марш Акпарса»;
В) «Вольные города»;
Г) «Амазонки».

Филворд

У	М	А	Н	А	Н	А	Т	Э	Н
И	П	Ь	Л	К	Ө	Р	Д	Е	М
З	Р	Ш	О	Э	Е	Р	Д	Ы	Н
И	Е	У	Е	К	Я	Л	А	Н	О
К	Н	Л	К	О	Д	А	М	О	Р
У	Е	Ь	Е	Э	Е	Р	О	Р	Ш
Н	Р	Ө	Р	Н	Е	О	О	Л	У
Д	О	Н	У	Ж	Э	Н	Е	Р	Т
Ы	Б	Й	В	Ф	Ь	Е	Р	З	Ж
Ш	У	Ф	С	Н	У	Ж	Н	Л	Ь

Газетым Печать да массовый коммуникаций шотышто Федерал агентствын окса польшыж дене лукмо.
СОВЕТСКИЙ РАЙОН

Газетлан материалым ямдыленыт:
Л.Семенова, Н.Семенова,
Л.Григорьева, Е.Иванова,
Ф.Лебедева, Х.Александрова.

Вашкыл лийшаш

Школыш йоча келге шинчымашым налаш толеш. Но туныктышо ден тунемше коклаште пентгыде вашкыл эреж годым шочын ок керт. Молан? Психологий да педагогике, медицине да социальный польшышым пуышо «Детство» рüдерын педагог-психологшо **И.А.ВЕРШИНИНА** йодышым рашемдаш полша:

– Туныктышо тунемшылан педагог веле огыл, а йолташ гай лийшаш. Но эре шонымо семын ок лек. Уда отметкым налмеке, йочан тунемаш кумылжо пыта. Урокушто тудын семынак вашештыше йолташыжлан кугурак оценкым шындымек, туныктышо ден тунемше коклаште икте-весым умылымаш йомеш. Южо тунемше шке шинчымашыжым кўкшын акла але ача-авашт пеш моктат. Тунам йоча сай отметкым гына вучаш тўналеш, а туныктышо вес семын акла. Коклаштышт адак улыдымаш лектеш. Ешыште туныктышым, тудын койышыжым каґашат, шылтален ойлат – тыге педагогын авторитетше вола.

– Тыгай годым туныктышылан мом ыштыман?

– Отметкым шындыме шотышто улыдымаш ынже лий манын, туныктышо тунемме ий тўналтыштак йоча да ача-авлаклан шинчымаш кузе аклалтме, могай оценкым шындыме нерген каласкалышаш. Тунемше ок ўшане гын, молан тыгай оценкым шындымым улылтарышаш. Педагог тунемшым ончен огыл, а шинчымашыжым аклен, оценкым шындышаш. Тунемше-влакым икте-весешт дене таґастарыман огыл.

Л.ГРИГОРЬЕВА мутланен.

* Театр Ошламучаш ялысе (кызыт Медведево район) драмкружок негызеш шочын.

*Театрым ыштыме нерген пунчалым Озан губернийысе калык образований отдел луктын.

*Театрын икымше вуйлатышыже да режиссёржо И.Т.Беляев лийын.

1919 ий 1 ноябрьыште марий калыкын Икымше куснылшо театрже ышталтын.

*Сеньканыште ты кечын Куснылшо театр Тыныш Осыпын «Закон шумлык» пьесыж почеш икымше спектакльым модын ончыктен.

*Репертуарыште икымше марий драматург-влакын: А.Ф.Конаковын, И.А.Борисовын, В.А.Мухин-Савин, Н.С.Мухинын – пьесышт-шамыч лийыныт.

*Театр илышым ылыжтымаште М.Шкетан чот тыршен: спектакльым шынден, шкежат модын.

1919 ий 29 ноябрь Марий театрын шочмо кечыжлан шотлалтеш.

* Марий музык да драме искусство студийым икымше профессиональный актёр-влак тунем лектыныт.

*Икымше марий профессиональный режиссёр – Маюк-Егоров (1936 ий). Тудо икымше гана «Салика» комедийым шынден (1938 ий 5 апрель).

*«Мўкш отар», «Илыше вўд» (С.Г.Чавайн) спектакльам калык тачат куанен онча.

1929 ий октябрьыште Марий кугыжаныш театр маналташ тўнгалын. 1948 ий 29 ноябрьыште М.Шкетанын лўмжым пуымо.

Индекс: П4696.

Тираж 1150 экз. Заказ

Формат – А-4-12.

Директор-тўн редактор
Л.В.СЕМЕНОВА.

E-mail: yamde_lii@mari-el.ru,
yamde_lii@mail.ru

Сайтын адресше: yamde-lii.pro,
Тел. 8(8362) 45-22-82(факс)

УЧРЕДИТЕЛЬ-ВЛАК: Марий Эл Республикысе культур, печать да калык-влакын пашашт шотышто министерстве, «Ямде лий» газет» кугыжаныш унитарный казна предприятий.

Газетым редакцийыште погымо да верстатлыме, «Марий Эл Республикысе Правительствын типографийже» ООО-што ямде оригинал-макет гыч савыктыме. Типографийын адресше: 424000, Йошкар-Ола, Комсомольский урем урем, 112.

Газетым Массовый коммуникаций сферыште да культур наследиим аралымаште законодательством шуктен шогым эскерше Федеральный службын Приволжский федеральный округысо управленийыштыже регистрироватлыме.

Номер – ПИ №ФС 18-1999,
2005 ий 10 февральыште пуымо.

Печатьыш пуымо жап – 14-00,
фактически – 13-00

Авторын да редакцийын шонымашышт тўрлў лийын кертыт. Серыш-влак мўнгеш огыт колталт. Ак – кутырен келшыме почеш.

Редакцийын да издательын адресше: 424006, Йошкар-Ола, СССР Вооружённый Вийын 70-ше идалыкше урем, 20 (почтовый) Эгерўмбал Амстердам, 1 (фактический).

Конкурс

Изи понгызо

Шекланьза!

- Аяран понго-влак:**
- Кармывонго (мухомор);
 - Пивонго (ложный опёнок);
 - Каштавонго (ложная лисичка);
 - Аярвонго (бледная поганка);
 - Нулгывонго (валуй).

Никита НИКИТИН.
Кужэнгер, Шүдымарий.

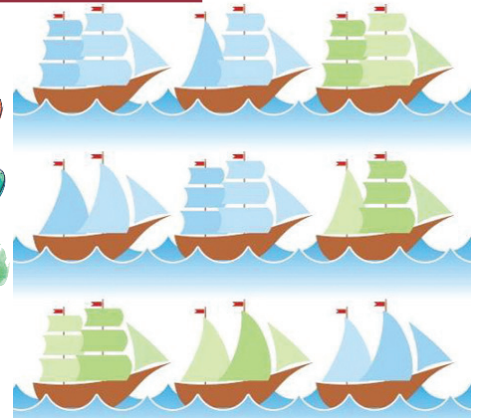
Пөрт воктен коремыште кармывонго шочылден...
Миша ВИНОГОРОВ.
Звенигово, Кожласола.

Ал саска

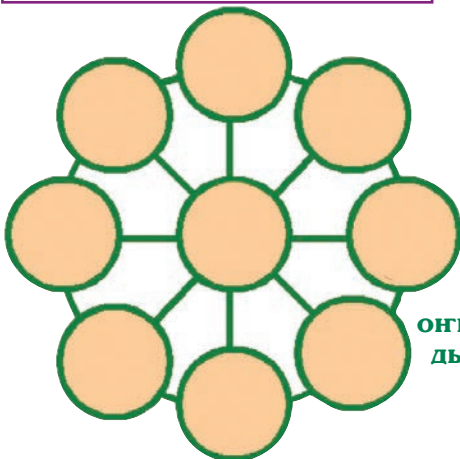
Пөртышкө пурем,
Йырымваш ончем.
Ал саскам ужам –
Мые шыргыжам.
Вүдым шавалтем –
Чеверген колта.
Мый пеш куанем,
Шыматен колтем.

Даша САЙРАНОВА.
Пошкырт, Балтач,
Мишкан.

О-о-о, мыняр шуко корабль!
Кок икгайым муза.

1 гыч 9 марте цифр-влакым онгылашке шындылза, суммышт ик линийште 15 лекшаш.

Школыш мом налыда? Рюкзакыш «оптыза».

Туныктышо йодеш:

- Сидоров, электрон дневникетым пу. Мый тылат кок мегабайтым шындем.

- Ну, кузерак школышто? – Юрий деч коваже йодеш.

- Ай...Туныктышо нимом ок пале ала-мо, эре мемнан деч йодыш-теш.

Йошкарвуй ден Ошпоч Шинчымаш кечын школышко вашкат.

- Ошпоч, писынрак тарваныл! – вашкыкта Йошкарвуй. – Курж!

- Кушко вашкаш?

- Ончыл партыште вер ок код, вара «визытан» ок логал, – шүлешт оила Йошкарвуй.

- Ончо, визытанже шентгечет покта!

Заданий: 10 ойыртемем муза.

